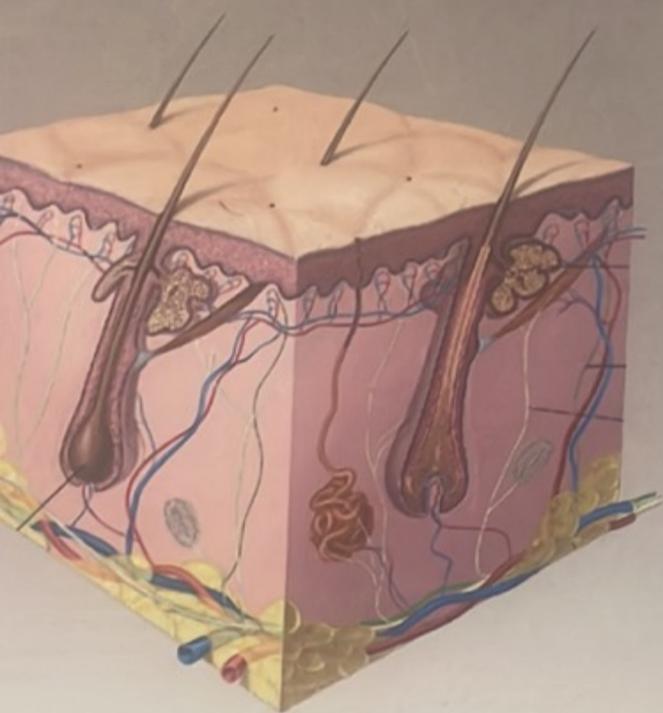

ДЕРМАТОЛОГІЯ ВЕНЕРОЛОГІЯ

За редакцією член-кореспондента НАМН України,
професора В.І. Степаненка

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені О.О. БОГОМОЛЬЦЯ

ДЕРМАТОЛОГІЯ ВЕНЕРОЛОГІЯ

(видання друге переопрацьоване, доповнене)

За редакцією
член-кореспондента НАМН України, професора
В.І. Степаненка

*Рекомендовано Вченою радою закладу вищої освіти
Національного медичного університету
імені О.О.Богомольця МОЗ України, як підручник
для здобувачів вищої медичної освіти ЗВО України*

Київ
ВИДАВНИЦТВО
КіМ
2025

ЗМІСТ

Передмова до другого видання (переопрацьованого, доповненого).....	9
Анотація до підручника «ДЕРМАТОЛОГІЯ, ВЕНЕРОЛОГІЯ» (видання друге, переопрацьоване, доповнене)	11
Тема 1. ВСТУП ДО ДЕРМАТОВЕНЕРОЛОГІЇ	
<i>(В.І. Степаненко, К.В. Коляденко)</i>	13
Етапи розвитку дерматології.....	14
Етапи розвитку венерології.....	22
ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ДЕРМАТОВЕНЕРОЛОГІЇ	
Тема 2. МОРФОЛОГІЯ, ФІЗІОЛОГІЯ Й ПАТОМОРФОЛОГІЯ ШКІРИ ТА ЇЇ ПРИДАТКІВ. ПРОПЕДЕВТИКА ДЕРМАТОВЕНЕРОЛОГІЇ. ПРИНЦИПИ ЛІКУВАННЯ В ДЕРМАТОЛОГІЇ ТА ВЕНЕРОЛОГІЇ	
<i>(В.І. Степаненко, В.В. Короленко, О.О. Сизон)</i>	31
2.1. Морфологія, фізіологія й патоморфологія шкіри, її придатків та слизової оболонки ротової порожнини.....	31
Морфологія шкіри та її придатків.....	32
Фізіологічні особливості шкіри	39
Морфологія слизової оболонки порожнини рота.....	50
Фізіологія слизової оболонки порожнини рота.....	53
Основні патологічні зміни у шкірі.....	54
Симптоми ураження нігтів	56
Симптоми ураження стрижнів волосся.....	60
Симптоми порушення оволосіння	62
2.2. Пропедевтика дерматовенерології. Загальні питання етіології та патогенезу дерматозів.....	64
Екзогенні й ендогенні фактори виникнення захворювань шкіри.....	65
Суб'єктивні та об'єктивні симптоми шкірних захворювань.....	67
Етапи діагностичного процесу.....	67
Морфологічні елементи висипки на шкірі й слизових оболонках	69
Первинні морфологічні елементи висипки.....	69
Вторинні морфологічні елементи висипки.....	74
Визначення властивостей морфологічних елементів висипки	77
2.3. Методика обстеження пацієнта в дерматовенерологічній практиці.....	79
Загальні та спеціальні методи обстеження в дерматології та венерології.....	80
2.4. Принципи лікування в дерматології та венерології	87
Загальна терапія.....	88
Місцева терапія.....	100

Професійні дерматози внаслідок дії вуглеводневих чинників.....	294
Професійні дерматози внаслідок дії фізичних чинників.....	295
Професійні прикмети (стигми)	297
Професійні дерматози інфекційної та паразитарної етіології	298
Тема 10. ПУЗИРНІ ДЕРМАТОЗИ	
(В.І. Степаненко, Т.О. Литинська, Г.І. Макуріна, С.А. Бондар).....	303
10.1. Справжня пузирчатка.....	304
10.2. Герпетиформний дерматоз Дюрінга.....	314
Тема 11. ВІРУСНІ ІНФЕКЦІЇ ШКІРИ ТА СЛИЗОВИХ ОБОЛОНОК	
(В.І. Степаненко, Р.Л. Степаненко, С.А. Бондар, М.О. Дудченко, В.І. Каменєв)	322
11.1. Вірусні інфекції шкіри, які спричиняють утворення міхурців.....	323
Герпес простий.....	323
Герпес оперізуючий	332
11.2. Вірусні інфекції шкіри та слизових оболонок, з розростанням епідермісу	338
Контагіозний моллюск	339
Бородавки.....	340
Гострокінцеві конділоми	342
Тема 12. СЕБОРЕЯ, ВУГРОВА ХВОРОБА (АКНЕ) Й АКНЕФОРМНІ ЗАХВОРЮВАННЯ	
(В.І. Степаненко, О.О. Сизон, С.Г. Свирид, Р.Л. Степаненко, Н.Ю. Резніченко, М.О. Дашко)	348
12.1. Себорея	348
12.2. Вугрова хвороба	352
12.3. Акнеформні захворювання.....	365
Тема 13. ТУБЕРКУЛЬОЗ ШКІРИ	
(В.І. Степаненко, С.Г. Свирид)	381
Локалізовані (вогнищеві) форми туберкульозу шкіри.....	386
Дисеміновані форми туберкульозу шкіри.....	393
Тема 14. ЛЕПРА	
(В.І. Степаненко)	400
Тема 15. ЛЕЙШМАНІОЗИ	
(В.І. Степаненко)	417
Лейшманіоз шкіри.....	418
Тема 16. ХЕЙЛІТИ	
(В.І. Степаненко, М.О. Дудченко, В.І. Каменєв)	428
Метеорологічний хейліт	429
Ексфоліативний хейліт	430
Гландулярний хейліт.....	432
Контактний алергічний хейліт.....	433
Актинічний хейліт.....	434
Симптоматичні хейліти	436

Тема 3. ПАРАЗИТАРНІ ХВОРОБИ ШКІРИ – ДЕРМАТОЗООНОЗИ (В.І. Степаненко, <u>Б.Г. Коган</u> О.О. Сизон, В.Є. Ткач)	107
3.1. Короста	108
3.2. Демодекоз	117
3.3. Вошивість	124
Тема 4. ГНІЙНИЧКОВІ ХВОРОБИ ШКІРИ – ПОДЕРМІЇ (В.І. Степаненко, С.В. Іванов О.О. Сизон, І.О. Чаплик-Чижо, О.Ю. Туркевич)	130
Епідеміологія, етіологія, патогенез підермій	131
Стафілококові ураження шкіри – стафілодермії	132
Стрептококові ураження шкіри – стрептодермії	142
Стрепто-стафілококові ураження шкіри – змішані підермії	147
Тема 5. ПСОРИАЗ (В.І. Степаненко, О.О. Сизон, Р.Л. Степаненко, І.Я. Возняк, А.О. Гумен, К.С. Ткачишина, А.М. Біловол)	155
Тема 6. ЧЕРВОНИЙ ПЛЕСКАТИЙ ЛИШАЙ (В.І. Степаненко, Т.В. Святенко, К.А. Манвелова, А.О. Гумен)	186
Тема 7. МІКОТИЧНІ УРАЖЕННЯ ШКІРИ ТА СЛИЗОВИХ ОБОЛОНОК (В.І. Степаненко, С.Г. Свирид, С.В. Іванов, В.В. Горбунцов, Г.І. Макуріна)	195
Класифікація мікотичних уражень шкіри та слизових оболонок	199
Кератомікози	203
Дерматомікози (епідермомікози)	206
Трихомікози	213
Онїхомікози	215
Кандидози	217
Маласезіоз шкіри	222
Глибокі мікози	229
Псевдомікози	231
Тема 8. АЛЕРГОДЕРМАТОЗИ (В.І. Степаненко, О.І. Денисенко, О.О. Сизон, О.Д. Александрук, Н.Ю. Резніченко, А.М. Біловол)	240
8.1. Дерматити	241
8.2. Екзема	249
8.3. Токсикодермії	258
8.4. Кропив'янка	268
8.5. Атопічний дерматит	275
Тема 9. ПРОФЕСІЙНІ ДЕРМАТОЗИ (В.І. Степаненко, М.М. Лебедюк, О.І. Денисенко, В.Є. Ткач, О.Д. Александрук)	286
Професійні дерматози хімічної етіології	288
Алергічні професійні дерматози	290

23.2. Старіння шкіри: її ознаки та характеристики.....	596
23.3. Терапевтична косметологія обличчя	604
23.4. Пілінг.....	627
23.5. Біоревіталізація	632
23.6. Мезотерапія	636
23.7. Контурна пластика	642
23.8. Ін'єкції ботулотоксину.....	644
23.9. Редермалізація	647
23.10. Мікронідлінг.....	648
23.11. Тредліфтинг	650
23.12. Плазмотерапія	651
23.13. Лазерна терапія	654
23.14. Аналіз обґрунтованості естетичних втручань	665
23.15. Ускладнення естетичних втручань.....	669

ВЕНЕРИЧНІ ХВОРОБИ

(ЗАХВОРЮВАННЯ, ЩО ПЕРЕДАЮТЬСЯ ПЕРЕВАЖНО СТАТЕВИМ ШЛЯХОМ)

Тема 24. СИФІЛІС: ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ТА ПРИНЦИПИ ДІАГНОСТИКИ (В.І. Степаненко, О.С. Федоренко)	691
Тема 25. ПЕРВИННИЙ ПЕРІОД СИФІЛІСУ (В.І. Степаненко, Р.Ф. Айзятулов, О.С. Федоренко)	705
Тема 26. ВТОРИННИЙ ПЕРІОД СИФІЛІСУ (В.І. Степаненко, Р.Ф. Айзятулов, О.С. Федоренко)	717
Тема 27. ТРЕТИННИЙ ПЕРІОД СИФІЛІСУ (В.І. Степаненко, О.Є. Федоренко)	733
Тема 28. СИФІЛІС НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ (В.І. Степаненко)	754
Тема 29. ВРОДЖЕНИЙ СИФІЛІС (В.І. Степаненко)	765
Тема 30. ЛАБОРАТОРНА ДІАГНОСТИКА СИФІЛІСУ ТА ПОМИЛКИ В ДІАГНОСТИЦІ (В.І. Степаненко)	782
Тема 31. ПРИНЦИПИ ЛІКУВАННЯ І ПРОФІЛАКТИКИ СИФІЛІСУ (В.І. Степаненко)	797
Тема 32. ГОНОРЕЯ (А.Д. Дюдюк, В.І. Степаненко, С.М. Раздайбедін)	809
Тема 33. НЕГОНОРЕЙНІ ІНФЕКЦІЙНІ ЗАХВОРЮВАННЯ (В.І. Степаненко, А.Д. Дюдюк, С.М. Раздайбедін, Т.С. Коновалова, М.М. Лебедюк, П.В. Федорич, О.Ю. Туркевич)	830
Трихомоніаз урогенітальний.....	832

Тема 17. ЕРИТЕМИ	
<i>(В.І. Степаненко, С.Г. Свирид, О.О. Сизон, С.В. Іванов)</i>	
Кільцеподібна відцентрована еритема Дар'є	443
Багатоформна ексудативна еритема	445
Вузлувата еритема	446
Фіксована медикаментозна еритема	452
Хвороба Лайма	455
Тема 18. СИСТЕМНІ ЗАХВОРЮВАННЯ СПОЛУЧНОЇ ТКАНИНИ – КОЛАГЕНОЗИ	
<i>(В.І. Степаненко, С.Г. Свирид, Т.О. Литинська)</i>	
18.1. Склеродермія	463
18.2. Червоний вовчак	464
18.3. Дерматоміозит	473
Тема 19. ГЕНОДЕРМАТОЗИ – СПАДКОВІ ЗАХВОРЮВАННЯ ШКІРИ	
<i>(В.І. Степаненко, С.В. Дмитренко, К.В. Коляденко)</i>	
Бульозні генодерматози	490
Іхтіози	493
	499
Тема 20. ХВОРОБИ ВОЛОССЯ	
<i>(В.І. Степаненко, Т.О. Литинська, Р.Л. Степаненко)</i>	
Алопеції	509
Гніздове облісіння	510
Себорейна алопеція	511
Андрогенетична алопеція	515
Псевдопелада Брока або атрофічна алопеція	517
	519
Тема 21. ОСОБЛИВОСТІ ШКІРИ У ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ	
<i>(В.І. Степаненко, Т.С. Коновалова, О.І. Ніточко)</i>	
Загальний стан шкіри, її придатків і статевих органів у новонароджених дітей	526
Шкірні прояви гормонального кризу у новонароджених дітей	527
Шкірні хвороби у новонароджених дітей	531
	532
Тема 22. НОВОУТВОРЕННЯ ШКІРИ	
<i>(О.В. Богомолець, В.І. Степаненко, О.О. Сизон)</i>	
Факультативні передраки та новоутворення шкіри з незлоякісним (доброякісним) перебігом	545
Невуси	547
Облігатні передраки	554
Новоутворення шкіри зі злоякісним перебігом	559
	563
Тема 23. МЕДИЧНА КОСМЕТОЛОГІЯ	
<i>(О.О. Сизон, М.Е. Запольський, Д.М. Запольська, В.І. Степаненко, П.В. Бардов, Т.С. Коновалова, О.П. Шевченко)</i>	
23.1. Основні характеристики шкіри, її особливості та методи обстеження	576
	578

Хламідіоз урогенітальний	838
Мікоплазмоз урогенітальний	853
Гарднерельоз урогенітальний	857
Кандидоз урогенітальний	860
Тема 34. ІНФЕКЦІЯ, ЗУМОВЛЕНА ВІРУСОМ ІМУНОДЕФІЦИТУ ЛЮДИНИ (ВІЛ/СНІД-ІНФЕКЦІЯ). УРАЖЕННЯ ШКІРИ ТА СЛИЗОВИХ ОБОЛОНОК ПРИ СНІДІ (В.І. Степаненко, А.М. Дацук, С.В. Іванов).....	868
Тема 35. М'ЯКИЙ ШАНКЕР, ВЕНЕРИЧНА ЛІМФОГРАНУЛЬОМА, ПАХОВА ГРАНУЛЬОМА – ДОНОВАНОЗ (В.І. Степаненко)	889
Тема 36. ТРОПІЧНІ ТРЕПОНЕМАТОЗИ – ФРАМБЕЗІЯ, БЕДЖЕЛЬ, ПІНТА (В.І. Степаненко)	902
Тема 37. ЕТИКА ТА ОБОВ'ЯЗОК ЛІКАРЯ, ЛІКАРСЬКА ДЕОНТОЛОГІЯ (В.І. Степаненко, <u>В.Г. Коляденко</u>)	913

УДК 616.5+616.97](075.8)

ББК 55.8я73

Д36

*Рекомендовано Вченою радою закладу вищої освіти
Національного медичного університету імені О.О. Богомольця МОЗ України,
як підручник для здобувачів вищої медичної освіти ЗВО України
Протокол №10 від 19.06.2025*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

- Ж.В. Корольова** – доктор медичних наук, професор, професор кафедри дерматовенерології, алергології, клінічної та лабораторної імунології Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика;
- Я.Ф. Кутасевич** – доктор медичних наук, професор, в.о. директора ДУ «Інститут дерматології та венерології НАМН України»;
- В.Г. Кравченко** – доктор медичних наук, професор, професор кафедри шкірних і венеричних хвороб Полтавського державного медичного університету.

Дерматологія, венерологія. Підручник / видання друге, перео-
Д36 працюване, доповнене. За редакцією член-кореспондента НАМН
України, професора В.І. Степаненка. – К.: В-во: Купріянова О.О.,
2025. – 928 с., 275 іл.

ISBN 978-966-8668-83-8

Друге видання підручника (перше вийшло у 2012 р.) підготовлено співробітниками кафедри дерматології та венерології з курсом косметології Національного медичного університету імені О.О. Богомольця та провідними дерматовенерологами однопрофільних кафедр закладів вищої освіти України під загальною редакцією член-кореспондента НАМН України, професора В.І. Степаненка.

У підручнику на сучасному рівні викладено погляди на етіологію й патогенез захворювань шкіри і її придатків та інфекцій, які передаються переважно статевим шляхом. Представлено клінічну картину й перебіг ряду дерматозів та інфекцій, які переважно передаються статевим шляхом, а також новітні методи діагностики, лікування та профілактики їх.

Підручник укладено відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.), Стандарту вищої освіти зі спеціальностей «Медицина», «Педіатрія», «Стоматологія», де визначено обсяг теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей для досягнення визначених результатів навчання, відповідно до концепції освітньої діяльності та освітніх програм за спеціальностями «Медицина», «Педіатрія», «Стоматологія», що базується на відповідних галузевих стандартах.

Підручник включає обов'язкові для засвоєння теми з урахуванням тематичного плану лекцій і практичних занять. У ньому представлено також ряд інших розділів дерматології та венерології, знання яких потрібне для проведення диференційної діагностики нозологічних форм шкірної патології. Окрім цього, підручник включає теми елективних курсів «Медична косметологія» та «Новоутворення шкіри». У тексті використано ілюстративний матеріал, заснований на клінічних спостереженнях співавторів підручника, зокрема, співробітників кафедри дерматології та венерології з курсом косметології НМУ імені О.О. Богомольця, а також окремі ілюстрації навчальних ексклюзивних експонатів музею муляжів цієї кафедри. У розділі «Медична косметологія» представлено ілюстративний матеріал клінічних спостережень співавторів цього розділу співробітників профільної кафедри Одеського національного медичного університету.

Для здобувачів вищої медичної освіти закладів вищої освіти України, лікарів-інтернів, практикуючих лікарів.

УДК 616.5+616.97](075.8)
ББК 55.8я73

ISBN 978-966-8668-83-8

© В.І. Степаненко, С.Г. Свирид, Р.Л. Степаненко та ін., текст, 2025
© Кафедра дерматології та венерології з курсом косметології НМУ імені О.О. Богомольця, ілюстрації, 2025

Навчальне видання

В.І. Степаненко, С.Г. Свирид, Р.Л. Степаненко, О.Є. Федоренко, Т.О. Литинська,
О.В. Богомолець, В.Г. Коляденко, Б.Г. Коган С.В. Іванов, С.М. Раздайбедін,
П.В. Бардов, О.П. Шевченко, К.В. Коляденко, Т.С. Коновалова, К.А. Манвелова,
А.О. Гумен, К.С. Ткачишина, В.В. Короленко, П.В. Федорич, (м. Київ); О.О. Сизон,
І.О. Чаплик-Чижо, І.Я. Возняк, М.О. Дашко, О.Ю. Туркевич (м. Львів);
Р.Ф. Айзятупов (м. Кропивницький); С.А. Бондар, С.В. Дмитренко, (м. Вінниця);
Г.І. Макуріна, Н.Ю. Резніченко (м. Запоріжжя); А.М. Дащук, А.М. Біловол
(м. Харків); О.І. Денисенко (м. Чернівці); М.О. Дудченко, В.І. Каменєв (м. Полтава);
А.Д. Дюдюк, Т.В. Святенко, В.В. Горбунцов, (м. Дніпро); М.М. Лебедюк,
М.Е. Запольський, О.І. Ніточко, Д.М. Запольська (м. Одеса); В.Є. Ткач,
О.Д. Александрук (м. Івано-Франківськ).

ДЕРМАТОЛОГІЯ, ВЕНЕРОЛОГІЯ

Підручник

(видання друге переопрацьоване, доповнене)

за редакцією член-кореспондента НАМН України,
професора Віктора Івановича Степаненка

Технічна редактура *Купріянова О.О.*
Комп'ютерна верстка *Ковинєв А.О.*
Дизайн обкладинки *Боброва В.В.*

Формат 70x100/16. Ум.-друк. арк. 59,74. Тираж 1000. Зам. № 017-25

Видавець: В-во Купріянова О.О.

Свідоцтво про внесення до державного реєстру
суб'єктів видавничої справи серії ДК №315 від 24.01.2001 р.

03142, м. Київ, вул. Омеляна Пріцака, 3

ОКТБ – корп. 5, оф. 142. Тел.: (044) 502-41-23.